

Grondrecht als vrijblijvende suggestie?

Citation for published version (APA):

Stremmer, M. (2020). Grondrecht als vrijblijvende suggestie? Grondwet en coronacrisis. In J. Schinkelshoek, & A. W. Heringa (Eds.), *Coronacrisis: Rechtsstaat en democratie in tijden van crisis - een eerste balans* (pp. 51-60). Montesquieu Instituut . <https://www.montesquieu-instituut.nl/9353262/d/bundel/bundel14v2.pdf>

Document status and date:

Published: 01/01/2020

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Grondrecht als vrijblijvende suggestie?

Grondwet en coronacrisis

Maarten Stremmer

Inleiding: vergaande beperkingen van onze vrijheden

Om de verspreiding van het coronavirus tegen te gaan heeft de Nederlandse overheid drastische maatregelen genomen: sluiting van scholen, de kinderopvang en de horeca, een bezoekverbod in verpleeghuizen, een verbod op samenkomsten (met enkele uitzonderingen), een verbod op uitoefening van zogeheten contactberoepen (zoals het beroep van kapper), een verbod op het niet in acht nemen van een onderlinge afstand van 1,5 meter, een gebod om in het openbaar vervoer een mondkapje te dragen, enzovoorts.¹ Wie deze lijst van maatregelen op zich laat inwerken, kan niet anders dan vaststellen dat we te maken hebben met uitzonderlijk vergaande beperkingen van onze vrijheden, zowel gelet op de inhoud van de maatregelen – we kunnen aanzienlijk minder vrij ontmoeten, werken, belijden, betogen, reizen, recreëren, enzovoorts – als gelet op de groep van personen tot wie de maatregelen zijn gericht: iedereen in Nederland, ongeacht of men nu ziek of gezond is (en in de meeste gevallen ook ongeacht leeftijd).

De genoemde maatregelen zijn middels noodverordeningen omgezet in juridisch bindende regels (al zijn een aantal ervan inmiddels – augustus 2020 – weer ingetrokken of afgezwakt). Deze noodverordeningen zijn vastgesteld door de voorzitters van de veiligheidsregio's, die daarmee uitvoering gaven aan de aanwijzingen van de voor de coronabestrijding verantwoordelijke minister: de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en

¹ Zie de modelnoodverordeningen die het Veiligheidsberaad (het landelijke overleg van de 25 veiligheidsregio's) naar aanleiding van de aanwijzingen van de Minister van VWS heeft opgesteld en die door de veiligheidsregio's min of meer letterlijk zijn overgenomen. De modelnoodverordeningen zijn beschikbaar op <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2020/06/12/ek-bijlage-modelnoodverordeningen/ek-bijlage-modelnoodverordeningen.pdf>.

Sport (VWS). In de noodverordeningen staan algemeen verbindende voorschriften, dat wil zeggen regels die voor iedereen gelden. Deze regels worden strafrechtelijk gehandhaafd.² Het Openbaar Ministerie heeft al duizenden coronaboetes uitgedeeld, met name vanwege overtreding van de ‘anderhalvemeterregel’.³

In een democratische rechtsstaat behoeft elke vrijheidsbeperking door de overheid een deugdelijke juridische rechtvaardiging. Onze Grondwet kent burgers een reeks grondrechten toe die beogen te voorkomen dat de overheid ons onnodig dwingt om dingen te doen of te laten. Weliswaar mag de overheid onze grondrechten – en daarmee onze vrijheden – beperken, maar alleen onder strikte voorwaarden. Bezien in dit licht roepen de coronamaatregelen de vraag op of ze grondwettelijk wel gerechtvaardigd zijn. Bieden de grondrechten zoals die in de Grondwet staan in tijden van corona een daadwerkelijke waarborg voor ons vrijheden? Of heeft de overheid, met een beroep op de noodzaak van de maatregelen, feitelijk vrij spel?

Grondwettelijke grondrechten en de beperkingssystematiek

De grondrechten zoals die in de Grondwet staan zijn de uitkomst van een lange politieke strijd. De Grondwet kent geen omvattend vrijheidsrecht; ze bevat slechts een bonte verzameling aan meer bijzondere vrijheidsrechten. Bij de coronamaatregelen zijn diverse grondrechtelijke grondrechten in het geding, zoals de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing (artikel 6 Grondwet), de vrijheid van vergadering en betoging (artikel 9 Grondwet), het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer (artikel 10 Grondwet) en de vrije beroepskeuze (artikel 19 lid 3 Grondwet).

Dat de coronamaatregelen raken aan een aantal grondrechten uit de Grondwet wil uiteraard niet zeggen dat ze die grondrechten ook schenden. Om een beroep te kunnen doen op een grondrecht moet in de eerste plaats

² Artikel 443 Wetboek van Strafrecht stelt het overtreden van een bepaling uit een noodverordening strafbaar.

³ Zie <https://www.om.nl/actueel/nieuws/2020/07/09/update-cijfers-coronagerelateerde-misdrijven-en-overtredingen>.

vast staan dat het betreffende verbod of gebod ook daadwerkelijk onder de reikwijdte van het betreffende grondrecht valt – dat het grondrecht dus van toepassing is – en dat is lang niet altijd een uitgemaakte zaak.⁴ Valt de anderhalvemeterregel bijvoorbeeld onder de persoonlijke levenssfeer zoals beschermd door artikel 10 Grondwet? Daarover valt te discussiëren.⁵ Daarnaast is pas sprake van een schending van een grondrecht als de beperking ervan juridisch niet toelaatbaar is. Wil inmenging door de overheid in onze vrijheden rechtmatig zijn, dan zal die inmenging moeten voldoen aan de juridisch voorwaarden die gelden voor de beperking van het betreffende grondrecht.

De Grondwet stelt in de eerste plaats voorschriften voor wie bevoegd is om grondrechten te beperken (zogenoeten competentievoorschriften). Uitgangspunt is dat de beperking van een grondrecht terug te voeren moet zijn op een expliciete beperkingsbevoegdheid in de Grondwet.⁶ De formele wetgever – de regering en Staten-Generaal samen – mag een grondrecht dus alleen beperken als de betreffende grondwetsbepaling dat nadrukkelijk toelaat.

In sommige gevallen mag de formele wetgever de grondrechtelijke beperkingsbevoegdheid delegeren aan lagere regelstellers, zoals gemeenteraden.⁷ Alleen als de formele wetgever van deze mogelijkheid gebruik heeft gemaakt, mag een lagere regelsteller grondrechten beperken; lagere regelstellers zijn daartoe niet gerechtigd op grond van hun autonome regelgevende bevoegdheden (zoals artikel 149 Gemeentewet).⁸ Indien de formele wetgever een lagere regelsteller machtigt om grondrechten te beperken, moet de formeel-wettelijke grondslag expliciet vermelden om welke grondrechten het gaat.⁹ De gedachte achter deze grondwettelijke bevoegdheidsverdeling – die dus

⁴ Zie ook hieronder over de ‘redelijke’ uitleg van grondrechten.

⁵ Over de reikwijdte van het grondrecht op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, zie Kamerstukken II, 1975-76, 13 872, nr. 3 (hierna: MvT grondrechten), p. 40.

⁶ *Ibid*, p. 21.

⁷ De mogelijkheid tot delegatie moet blijken uit de formulering van het grondrecht. *Ibid*, p. 22.

⁸ *Ibid*, p. 23.

⁹ *Ibid*, pp. 23–24.

voor alle beperkingen een formele wet vereist of in elk geval een grondslag in een formele wet – is dat de beperking van grondrechten een dusdanig belangrijke aangelegenheid is dat hierover op nationaal niveau en door de democratisch gelegitimeerde volksvertegenwoordiging moet worden meebeslist.¹⁰

Naast competentievoorschriften geeft de Grondwet bij sommige grondrechten aan dat de overheid deze rechten alleen mag beperken ten behoeve van bepaalde beleidsdoeleinden (doelcriteria), zoals de bescherming van de openbare orde. Soms verbindt ze de beperking bovendien aan bepaalde formaliteiten (procedurevoorschriften).

Afwijkingen van de grondwettelijke beperkingssystematiek

Ten behoeve van de coronabestrijding zijn diverse bevoegdheden overgegaan van de burgemeesters naar de voorzitters van de veiligheidsregio's.¹¹ De belangrijkste van deze bevoegdheden is de noodverordeningbevoegdheid uit artikel 176 Gemeentewet, op grond waarvan de burgemeester algemeen verbindende voorschriften kan geven 'ter handhaving van de openbare orde of ter beperking van gevaar'. Op basis van deze bevoegdheid hebben de voorzitters van de veiligheidsregio's de aanwijzingen van de Minister van VWS 'vertaald' naar noodverordeningen.¹² Artikel 176 Gemeentewet betreft (net als artikel 149 Gemeentewet) een algemene verordeningbevoegdheid. In de beperkingssystematiek van de Grondwet biedt een dergelijke bevoegdheid geen basis om grondrechten te beperken. Hier komt bij dat het artikel zelf ook nadrukkelijk bepaalt dat bij het geven van algemeen verbindende voorschriften middels een noodverordening alleen 'van andere dan bij de Grondwet gestelde voorschriften [kan] worden afgeweken'.

De voorzitters van de veiligheidsregio's mogen bij toepassing van de noodverordeningbevoegdheid dus wel de wet terzijde stellen, maar niet de Grondwet – terwijl de corona-noodverordeningen dat op een aantal

¹⁰ *Ibid*, p. 23.

¹¹ Op grond van artikel 39 Wet veiligheidsregio's (Wvr). De voorzitter is een burgemeester uit de regio (artikel 11 lid 2 Wvr).

¹² Artikel 7 lid 1 en artikel 6 lid 4 Wet publieke gezondheid.

punten nu juist wel doen. Om enkele voorbeelden te geven: het verbod op samenkomsten (inclusief samenkomsten thuis), het bezoekverbod in verpleeghuizen en het gebod om in het openbaar vervoer een mondkapje te dragen beperken het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer (artikel 10 Grondwet); het verbod op religieuze en levensbeschouwelijke samenkomsten met meer dan 30 deelnemers beperkt de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing (artikel 6 Grondwet); het verbod op samenkomsten zonder een uitzondering te maken voor vergaderingen en betogingen beperkt de vrijheid van vergadering en betoging (artikel 9 Grondwet); en het verbod op de uitoefening van contactberoepen beperkt de vrije beroepskeuze (artikel 19 lid 3 Grondwet).

De corona-noodverordeningen staan dus op een aantal punten op gespannen voet met de Grondwet. Weliswaar steunen sommige maatregelen niet uitsluitend op de noodverordeningen, maar hebben ze ook een formeel-wettelijke basis. Het gebod om in het openbaar vervoer een mondkapje te dragen is bijvoorbeeld mogelijk op grond van Wet personenvervoer 2000.³ Daarnaast kunnen de voorzitters van de veiligheidsregio's op grond van de Wet openbare manifestaties (Wom) de uitoefening beperken van de godsdienstvrijheid en de vrijheid van vergadering en betoging.⁴ Aan de spanning tussen de noodverordeningen en de Grondwet doet dat uiteraard niet af. Daarnaast hebben bijvoorbeeld het verbod op samenkomsten, het bezoekverbod in verpleeghuizen en het verbod op de uitoefening van contactberoepen in het geheel geen formeel-wettelijke grondslag.

(Gebrekkige) rechtvaardiging van de afwijkingen

Om de corona-noodverordeningen toch grondwettelijk te rechtvaardigen kan men verschillende argumenten aanvoeren, die echter geen van alle overtuigen. Volgens het eerste argument biedt artikel 176 Gemeentewet

³ Artikel 73 Wet personenvervoer 2000.

⁴ Net als de noodverordeningbevoegdheid is deze bevoegdheid op grond van artikel 39 WvR overgegaan van burgemeesters op voorzitters van de veiligheidsregio's. Zie ook Rechtbank Den Haag, 18 mei 2020, ECLI:NL:RBDHA:2020:4378.

ondanks haar formulering toch de bevoegdheid om grondrechten te beperken, omdat dit blijkt uit de parlementaire geschiedenis.¹⁵ Tijdens de behandeling van de Gemeentewet heeft de regering namelijk gesteld – na eerst het tegendeel te hebben beweerd – dat de bepaling enige ruimte biedt voor beperking van enkele grondrechten, te weten de godsdienstvrijheid (artikel 6 Grondwet), de vrijheid van meningsuiting (artikel 7 Grondwet) en het recht tot vergadering en betoging (artikel 9 Grondwet).¹⁶

Het feit dat de regering artikel 176 Gemeentewet destijds zag als een grondrechtelijke delegatiebepaling kan de spanning met de bedoeling van de grondwetgever uiteraard niet wegnemen. Bovendien heeft de regering in dit verband dus slechts drie grondrechten genoemd; een mogelijke beperking van bijvoorbeeld het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer (artikel 10 Grondwet) is onbesproken gebleven.

Een tweede ‘bevoegdheidsargument’ stelt dat dat de noodverordeningbevoegdheid in artikel 176 Gemeentewet weliswaar niet specifiek ziet op de beperking van grondrechten, maar dat het maatschappelijke belang en de urgentie van de bestrijding van het coronavirus maakt dat ook een algemene verordeningbevoegdheid zoals artikel 176 Gemeentewet volstaat om grondrechten te beperken (maar alleen voor grondrechten waarvoor de Grondwet voorziet in delegatie van de beperkingsbevoegdheid).¹⁷ Kort gezegd: nood breekt wet.

Ook dit argument ondergraaft de grondwettelijke bevoegdheidsverdeling ten aanzien van de beperking van grondrechten.¹⁸ Feitelijk introduceert het een algemene, ongeschreven beperkingsbevoegdheid die de formele wetgever buiten spel zet. Op basis van de algemene verordeningbevoegdheid van artikel 149 Gemeentewet zouden

¹⁵ *Zo Afdeling advisering van de Raad van State, ‘Voorlichting over grondwettelijke aspecten van (voor)genomen crisismaatregelen’, 25 mei 2020, W04.20.0139/I/Vo, beschikbaar op <https://www.raadvanstate.nl/@121106/w04-20-0139-vo> (hierna: voorlichting AARvS), para. 7.a.*

¹⁶ Kamerstukken II, 1985-86, 19 403, nr. 3, p. 150 en Kamerstukken II, 1988-89, 19 403, nr. 10, pp. 95-99.

¹⁷ Zo voorlichting AARvS, para. 11.b.

¹⁸ Zie ook MvT grondrechten, p. 21.

gemeenteraden dan bijvoorbeeld ook allerlei grondrechten-beperkende coronamaatregelen kunnen gaan treffen. Daarnaast is er al lang geen sprake meer van een nieuw gevaar: de noodverordeningen gelden al bijna een half jaar, zodat de noodzaak van regeling per noodverordening inmiddels al lang is vervallen.¹⁹

Volgens een derde argument beperken sommige van de voorschriften uit de noodverordeningen eigenlijk helemaal geen grondrechten, omdat deze voorschriften bij een ‘redelijke’ uitleg van de betreffende grondrechten niet binnen hun reikwijdte vallen.²⁰ Neem bijvoorbeeld de anderhalvemeterregel die ook bij betogingen moet worden gerespecteerd. Deze regel is niet specifiek gericht op het beperken van de betogingsvrijheid, maar heeft slechts als onbedoeld ‘neveneffect’ gevolgen voor de uitoefening van dit grondrecht. Een redelijke uitleg van de betogingsvrijheid zou daarom met zich brengen dat dit grondrecht niet zover reikt dat het beschermt tegen de anderhalvemeterregel.²¹

Dit ‘redelijkheidargument’ miskent het feit dat de afstandseis wel degelijk direct en concreet de uitoefening van de betogingsvrijheid raakt en zo ook door betogers wordt ervaren (de eis beïnvloedt bijvoorbeeld de gewenste ‘massaliteit’ van een betoging). De zwakte van het argument blijkt nog duidelijker als men het ook toepast op het maximum van 30 deelnemers aan religieuze bijeenkomsten.²² Deze bovengrens geldt alleen voor religieuze bijeenkomsten en is dus rechtstreeks gericht op de beperking van de godsdienstvrijheid.

Een vierde argument steunt op de gedachte dat beperkingen ten aanzien van de ‘periferie’ van een grondrecht eerder aanvaardbaar zijn dan beperkingen ten aanzien van hun ‘kern’.²³

¹⁹ De Tijdelijke wet COVID-19 Justitie en Veiligheid is op 24 april 2020 in werking getreden. De formele wetgever had dus in elk geval vanaf deze datum een wettelijke grondslag kunnen bieden voor de grondrechten-beperkende maatregelen.

²⁰ Zie ook MvT grondrechten, pp. 21–22.

²¹ Zo voorlichting AARvS, para. II.c.i.

²² *Ibid*, para. II.c.ii.

²³ Zie ook MvT grondrechten, pp. 19–20.

Voor zover de coronamaatregelen de kern van de betreffende grondrechten onaangetast laten, zou hun beperking toegestaan zijn of zouden daar in elk geval minder strenge eisen voor gelden.²⁴

De anderhalvemeterregel en de bovengrens aan het aantal deelnemers aan religieuze bijeenkomsten bijvoorbeeld beperken weliswaar de uitoefening van het grondrecht op godsdienstvrijheid, maar niet zodanig dat deze voorschriften de kern van dit recht raken; dergelijke bijeenkomsten zijn immers nog steeds mogelijk.

Het belangrijkste bezwaar tegen dit ‘kernrechtenargument’ is dat het een prioritering aanbrengt tussen onderdelen van een grondrecht zonder duidelijke maatstaf, waarbij de Grondwet een dergelijk onderscheid bovendien helemaal niet kent.²⁵ Feitelijk maakt men een afweging tussen enerzijds de waarden of belangen die gemoeid zijn met de beperking en anderzijds de waarden of belangen die ten grondslag zouden liggen aan het grondrecht. Hoe die afweging plaatsvindt blijft daarbij onduidelijk, terwijl de afweging als zodanig de bijzondere grondwettelijke positie van het betreffende grondrecht ondergraaft.

Tot slot kan men kunnen betogen dat individuele grondrechten niet op zichzelf staan maar moeten functioneren in een onderlinge samenhang met andere grondrechten, zodanig dat een evenwichtige afweging plaatsvindt van de achterliggende waarden en belangen.²⁶ De grondrechtenbeperkingen uit de noodverordeningen zijn zo bezien gerechtvaardigd omdat de overheid zich geconfronteerd zag met botsende grondwettelijke verplichtingen – enerzijds de verplichting om de klassieke grondrechten te respecteren, anderzijds de opdracht om zorg te dragen voor de volksgezondheid, neergelegd in artikel 22 lid 1 Grondwet – waarbij de noodzaak om burgers te beschermen tegen levensbedreigende situaties in de gegeven omstandigheden zwaarder woog.²⁷

Dit ‘afwegingsargument’ maakt grondrechten ondergeschikt aan een inhoudelijke afweging van waarden en belangen zoals die ten grondslag zouden liggen aan andere grondrechten. De Grondwet staat beperking

²⁴ Zo (*a contrario*) voorlichting AARvS, para. II.c.iii.

²⁵ Zie ook MvT grondrechten, pp. 19–20.

²⁶ Zie ook *ibid.*, p. 16.

²⁷ Zo voorlichting AARvS, para. 5.c. Zie echter ook *ibid.*, para. 4.d.

van klassieke grondrechten toe – nadrukkelijk ook vanwege het belang van de bescherming van de gezondheid, zoals blijkt uit de doelcriteria in de beperkingsclausules van de artikelen 6 en 9 Grondwet – maar stelt wel als eis dat die beperking plaatsvindt conform de betreffende beperkingsvoorwaarden.²⁸ Het loslaten van deze voorwaarden vanuit de wens sociale grondrechten te realiseren ondergraaft de grondwettelijke beperkingssystematiek en holt zo de klassieke grondrechten uit.

Balans: de coronamaatregelen als impuls voor constitutionele bezinning

De voorzitters van de veiligheidsregio's hebben als lagere regelstellers diverse grondrechten beperkt zonder dat de formele wetgever hen daartoe de bevoegdheid heeft gegeven (en in een enkel geval grondwettelijk ook niet mócht geven, namelijk ten aanzien van de uitoefening van de godsdienstvrijheid binnen gebouwen). Doordat de voornaamste constitutionele actoren – waaronder de regering, de Tweede Kamer, de Eerste Kamer, de Afdeling advisering van de Raad van State²⁹ en de burgerlijke voorzieningenrechter³⁰ – de vergaande beperkingen van onze vrijheden desalniettemin over het geheel genomen hebben gesteund, hebben we feitelijk te maken met een aanzienlijke relativering van onze grondwettelijke grondrechten. De acceptatie van de coronamaatregelen maakt duidelijk dat de vrijheidsrechten in de Grondwet geen op zichzelf staande waarborgen zijn die slechts beperkt kunnen worden onder strikte voorwaarden, maar rechten betreffen die relatief gelden, in samenhang met andere grondrechten, waarden en belangen (inclusief de bescherming van de gezondheid) die de overheid naar eigen oordeel en bij voldoende politieke steun kan laten prevaleren.

Geconfronteerd met deze situatie kunnen we grofweg drie verschillende houdingen aannemen: we kunnen het handelen van de voorzitters van de veiligheidsregio's (en in hun verlengde, van de Minister van VWS en van het kabinet meer in het algemeen) principieel afwijzen, pragmatisch billijken of constructief bekritisieren. De principiële houding verklaart de

²⁸ Zie ook Handelingen II, 1976-77, p. 2122.

²⁹ Zie voorlichting AARvS.

³⁰ Zie Rechtbank Den Haag, 24 juli 2020, ECLI:NL:RBDHA:2020:6856.

corona-noodverordeningen (gedeeltelijk) ongrondwettig en duidt deze ongrondwettigheid, gelet op de inhoud en het bereik van de maatregelen, als een schending van de rechtsstaat. Dit oordeel staat in beginsel los van de inhoudelijke legitimiteit van de coronamaatregelen. Het probleem met deze houding is dat ze nogal radicaal is en daarom weinig gehoor zal vinden.

De pragmatische houding, die veel beter past bij de Nederlandse constitutionele cultuur, relateert de spanning tussen de noodverordeningen en de Grondwet – bijvoorbeeld door de beschreven argumenten aan te voeren – en relateert in het verlengde daarvan eventueel ook nog het belang van de Grondwet, bijvoorbeeld door te betogen dat de coronamaatregelen wel stroken met het (belangrijker geachte) Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM).³¹ Consequentie van deze houding is dat de Grondwet verder inboet aan gezag. De grondwettelijke grondrechten verworden zo allengs tot vrijblijvende suggesties.

De voorkeur verdient daarom een constructief-kritische houding, die enerzijds de overheid wijst op haar rechtsstatelijke plicht om de Grondwet te respecteren – de voorzitters van de veiligheidsregio's hebben in hun hoedanigheid van burgemeester trouw gezworen/beloofd aan de Grondwet!³² – maar anderzijds ook zoekt naar mogelijkheden om de kwaliteit van het recht, inclusief de Grondwet, te verbeteren. Dat het grondrechtelijke deel van de Grondwet aan herziening toe is, heeft weinig betoog: de catalogus van rechten is verouderd en beperkt, de reikwijdte van veel rechten is onduidelijk, de beperkingsbevoegdheden zijn over het algemeen rigide, inhoudelijke beperkingsvereisten zoals proportionaliteit ontbreken, enzovoorts.³³ Over de wenselijkheid van rechterlijke constitutionele toetsing en een constitutioneel hof hebben we

³¹ Zie ook Rechtbank Den Haag, 24 juli 2020, ECLI:NL:RBDHA:2020:6856, r.o. 4.4.

³² Artikel 65 Gemeentewet.

³³ Zie ook het rapport van de Staatscommissie Grondwet (2010), beschikbaar op <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-86969.pdf>.

het dan nog niet.³⁴ De coronamaatregelen bieden een nieuwe impuls voor constitutionele bezinning. Voorlopig moeten we het echter te doen met de huidige Grondwet – inclusief haar grondrechtelijke beperkingssystematiek.

³⁴ Zie ook het rapport van de Staatscommissie parlementair stelsel (2018), beschikbaar op <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-867564.pdf>.